

1994 20 ÅR 2014

STATSSPRÅK

BLADET FOR GODT SPRÅK I STATEN UTGITT AV SPRÅKRÅDET NR. 3 – 2014

Grunnloven i ny språkdrakt

I år har Stortinget vedtatt to språklig moderniserte versjoner av Grunnloven. Bokmålsversjonen er utarbeidet av professor emeritus Finn-Erik Vinje, mens nynorskversjonen kommer fra et utvalg ledet av professor Hans Petter Graver. Her skriver Vinje om sin versjon.

Av Finn-Erik Vinje

Ihvorvel der med Føie kan anføres, at enhver normalt begavet Nordmand kan udtyde den originale Konstitutions-Text, bespares mange Anstrængelser for Læserne dersom man i Egenskab af Lov-Koncipist benytter sig af for Læseren gemene sproglige Størrelser og holder sig til Normal-Prosaens ordinære lexikalske Enheder og orthografiske og morfologiske Standarder. Men Lovtexter er ikke for Suttebørn, og i Dagens komplekse Samfund maa det accepteres at man i juridiske Texter og andre offentlige Dokumenter iblandt finder Anstødsstene for en umiddelbar Forstaaelse.

Slik som i denne fiktive tekst kunne juridisk-administrativ embetsprosa framtre for et par hundre år siden. Eidsvollsfedrene var fortrolige med denne tysk-latinske stilen, også kalt kansellistilen, hvis kjennetegn er bred utførlighet, unødig opphopning av ord og lange, innviklede setninger.

Grunnloven for 200 år siden

Annerledes innrettet er årets 200-årsjubilant, Eidsvollsgrunnloven. For dagens nordmenn fortoner riktignok teksten seg som rar og annerledes, især hva ortografien angår, f.eks. stor forbokstav i fellesnavn, *aa* for *å* og skrivemåter som *indkræve*. Men Grunnloven fortjener ikke å baksnakkes. De som tror at språket i den er unødig stivt og «keiveleg», som en tidligere ►

Nominer kandidatar til Klarspråksprisen 2014!

Klarspråksprisen 2014 skal gå til eit statsorgan som har utarbeidd tekster og tenester med eit godt og klart språk som er tilpassa mottakarane.

Temaprisen 2014 skal gå til eit statsorgan som har jobba spesielt med å gjere tekster om rettar og plikter klare og brukarvennlege.

Nytt av året er utmerkinga «Årets trekkhund», som skal gå til ein person som har gjort ein spesiell innsats i klarspråksarbeidet.

Fristen for å nominere kandidatar er 20. oktober 2014. Les meir på klarspråk.no.

► høyskolerektor mente en gang, tar feil. La oss i stedet lytte til Halvdan Kohts dom; han snakker om «det greie og klare sprog i grundloven [...] Det var den gamle nordiske lovtradisjon som satte sit præg på grundlovens sprog og form». Syntaktisk er ikke Eidsvollsgrunnloven innviklet.

Skriftspråket var naturligvis dansk. Dobbelmonarkiets forvaltning og rettsvesen ble administrert på dansk språk. Det var et dansk-norsk felleseie. Skriftspråket var riktignok basert på sjællandsk talemål, men i 1814 var det ikke mer unaturlig for en nordmann å skrive dansk skriftspråk enn det var for en person f.eks. fra Jylland. Avstanden mellom talespråket i Norge og det alminnelige skriftspråket var ikke større enn mellom dialekter og standardmål i mange andre land.

Opprydning

På 1800-tallet var språket i Grunnloven ikke noe problem. Nye bestemmelser i loven ble innskrevet i en konservativ variant av samtidens alminnelige skriftspråk. Men så – i 1903 – ryddet Stortinget opp i og normaliserte rettskrivningen. Revisjonen var meget nennsom, det var prinsipielt bare ordenes utseende som ble berørt. Loven skulle fortsatt framtre i en verdig, lett gammeldags form, derfor ble grammatikken og vokabularet i den gamle teksten bevart. For eksempel ble flertallsbøyning av verb beholdt (han kan – de kunne). Språket i Grunnloven ble løftet noe nærmere samtidens skriftspråk, men loven skulle fortsatt framtre i et konservativt språk.

Revisjonen i 1903 ble i godt og vel hundre år framover betraktet som normen for nye grunnlovsbestemmelser. Den som ville fremme et forslag, måtte forsøke seg på 1800-tallspråk. Det gikk ikke alltid så bra, og fra tid til annen måtte Stortinget samle språkfeilene og gjennomføre språklige rettelser.

Ansiktsløftning

Så – i begynnelsen av 2000-tallet – ble det en viss bevegelse i saken. På oppdrag av Stortinget skrev jeg boka «Frihetens Palladium

– i språklig belysning» (2002), som redegjør for Grunnlovens språkhistorie og grammatikk. Jeg skisserte flere utveier for en språklig ansiktsløftning, og jeg la fram en varsom oversettelse. Denne versjon ble vedtatt ved navneoppdrag i Stortinget 6. mai 2014 – ikke til paukers og trompeters klang riktignok, men i merkbar feststemning: Representantene reiste seg og klappet da forslaget var vedtatt! Ved samme anledning autoriserte Stortinget for første gang en nynorsk Grunnlov.

I min versjon er ortografien og tegnsetting helt moderne; det står f.eks. *å* for *aa*, *flagg* for *Flag*, *straks* for *strax*, *møte* for *Møde*, *etter* for *efter*. A-bøyning er fraværende, det heter f.eks. *dronningen*, *kirken*. Flertallsformene er de moderne, f.eks. *tredjedeler*, *lover*; *menneskerettighetene*. Ledd- og setningsbygning er gjennomgående bevart, det står f.eks. *kongen og hans råd* – ikke *kongen og rådet hans*, og dobbelt bestemmelse forekommer ikke, det heter altså *det norske flagg*, ikke *det norske flagget*.

Leksikalsk arvestoff

Grunnloven er et historisk-litterært dokument av første rang. Den bærer således på leksikalsk arvestoff. Noen av de tidsbestemte leksikalske minnene må i dag erstattes av nyere ordformer; jeg har f.eks. strøket *eragte*, *imidlertid* i betydningen 'i mellomtiden', *efterlade* i betydningen 'unnlate', men andre kan opprettholdes – som uttrykk for at vi har å gjøre med en historisk tekst (f.eks. *rikets tarv*, *de lærde skoler*).

Språket i den versjonen av Grunnloven som Stortinget vedtok med 165 mot 4 stemmer den 6. mai 2014, kan altså karakteriseres som moderat-konservativt bokmål. Ortografisk og morfologisk er den helt moderne, leksikalsk og stilistisk tar den i en viss utstrekning hensyn til at vi har å gjøre med en historisk tekst av høy dignitet og stor symbolkraft. Jeg kan ikke se at det er noen ulempe ved teksten at ordlyden fremtrer med visse minnelser om lovens historie og om den tid da loven ble til.

Hvor godt forstår vi helseinformasjon?

Eldre, innvandrere, personer med lav utdanning og personer som står utenfor arbeidslivet, er blant dem som sliter mest med å forstå skriftlig helseinformasjon. Det slår en kvalitativ undersøkelse av leseforståelsen hos 5 400 voksne nordmenn fast. Studien er utført ved Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning.

Undersøkelsen viser videre at personer som vurderer egen helse som svak, leser dårligere enn personer som vurderer helsen sin som god. Studenter er den gruppen som forstår tekster med helseinformasjon best.

Aktuelle arrangement

- 22.10. Frukostseminar om juridiske skriveverkstadar, Oslo
- 28.10. Grunnkurs i terminologi, Kristiansand
- 28.10. + 27.11. og 3.12. Klarspråkskurs for sakshandsamarar, Oslo
- 30.10. Konferanse om parallellspråklegheit ved universitet og høyskular, Oslo
- 30.10. Seminar om nynorsk lov- og rettsspråk, Oslo
- 10.-11.11. Konferanse om norsk teiknspråk, Oslo
- 12.-14.11. Klarspråkskonferansen Clarity, Antwerpen og Brussel
- 17.11. Heildagsseminar om norske og andre nordiske termbankar, Oslo
- 18.11. Språkdagen 2014 om godt norsk fagspråk, Oslo
- 3.12. Frukostseminar om den språklege standarden i staten, Oslo

Arrangementa blir annonserte på språkradet.no eller klarsprak.no seinast tre veker før.

Språkrådet sterkt kritisk til å privatisera stadnamn

Kulturdepartementet har føreslått å endra lov om stadnamn slik at eigaren av eit gardsbruk skal avgjera korleis bruksnamn skal skrivast. Språkrådet går sterkt imot denne lovendringa og meiner ho vil undergrava den verdien bruksnamna har som felles kulturminne.

Språkrådet legg derfor fram ei alternativ løysing som tek omsyn både til ønska hos grunneigarane om ein spesiell skrivemåte og til formålet om å gi det nedervde namnet vern. «Frå ein språkfagleg

synsstad er det ikkje tvil om at det er den namneforma som er overlevert munnleg frå generasjon til generasjon, som er det eigentlege namnet, det som har krav på vern. Det er likevel forståeleg om ein grunneigar ønskjer å ta vare på ein skrivemåte som har vore bruka, kanskje over lengre tid. Vi meiner ein kan ta omsyn til dette ønsket ved å registrera skrivemåten som nett *alternativ skrivemåte*», skriv Språkrådet i ei høringsfråsegn. Du kan lesa heile fråsegna på språkradet.no.

Grunnlovsnynorsken – nokre knaggar

Det fyrste framlegget til grunnlovstekst på nynorsk (den tid «landsmål») vart nedrøysta i 1906, mest av formelle årsaker. Ei halvoffisiell omsetjing overlevde lenge, men fyrst 6. mai i år vart nynorsk offisielt grunnlovsspråk – vedteke med 168 mot 1 røyst. Nedanfor peikar vi på nokre typiske trekk ved nynorskversjonen. Heile lova ligg på lovdata.no.

Rettskriving

Språket er halde innanfor læreboknormalen frå 1959–2012 og er moderat konservativt. Døme: e-infinitiv, tronge vokalar (t.d. *y* i *fyrst*), mest enkle konsonantar (*skjøn*, men *dommar*).

Setningsbygnad

Nynorskversjonen er ikkje berre ei «ansiktsløfting» som bokmålsversjonen, men ei omsetjing. Mange setningar er brotne ned og bygde opp att. Gode døme er § 100 og § 62. Merk at *bør* er presisert til *skal*, som er den rette lese måten i dag.

§ 100

B: Ytringsfrihet bør finne sted.
N: Ytringsfriedom skal det vere.

§ 62

B: statssekretærene og de politiske rådgivere dog unntatt
N: bortsett frå statssekretærar og politiske rådgjevarar

Ein gjennomgåande skilnad frå bokmålsversjonen er at kansellistiske drag vantar, til dømes attributiv sperring «de av Stortinget tilføyde anmerkningar». Det same gjeld enkel bestemming, som «på denne måte».

B: på denne måte
N: på denne måten / såleis

B: de av Stortinget tilføyde anmerkningar
N (her): merknader frå Stortinget

Ordtilfanget

Nynorsken har eit litt anna administrativt ordtilfang enn bokmål. I «For måltrostar» finn du nokre smakebitar.

Det nynorske ordvalet i Grunnlova er nokså tradisjonelt, men på den andre sida er det valt *behandle* for det meir tradisjonelle *handsama* (eller *ta opp*, *ha oppe*, *ha føre*).

Uttrykka for rettar og plikter er både mange og sentrale i Grunnlova (*skyldig*, *forbunden*, *forpliktet*, *pliktig*, *berettiget*, *tillatt*, *tilkommer*, *påligger* ofl.) Ofte er det klårare med *kan* og *skal*.

B: Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for ...
N: Dei statlege styresmaktene skal leggje til rette for ...

Moderne ord

Nokre stader er ordvalet i nynorskversjonen mest i samsvar med vanleg språkbruk:

B: sjelelig svekkelse
N: psykisk svekking

B: statens tarv
N: omsyn til samfunnet

B: medlemmerne og stedfortrederne
N: medlemmene og varamedlemmer

B: Etter at forslaget der er antatt, skal ny deliberasjon finne sted i Stortinget
N: Etter at framlegget er vedteke der, skal Stortinget ta det opp til ny vurdering

Andre stader har dei nye versjonane to ulike moderniseringsløyningar:

Opph.: dersom han finder det fornødent
B: dersom han finner det nødvendig
N: dersom han meiner det trengst

Opph.: gjøre kraftige Forestillinger derimod
B: gjøre kraftige modforestillinger
N: ta kraftig til motmæle

Stuttare tekst

Nynorskversjonen er meir kortfatta. Nokre døme ser du her:

B: to på hinannen følgende ganger
N: to gonger på rad

B: Hvorvidt og under hvilke former ...
N: Om og korleis ...

B: skal være tilendebrakt innen september måneds utgang
N: skal vere avslutta seinast i september

B: Er en lovbeslutning blitt uforandret antatt av to storting, sammensatt etter to på hinannen følgende valg og innbyrdes adskilt ved minst to mellomliggende storting ...

N: Når to storting med eitt val og minst to storting imellom har gjort same lovvedtaket uendra ...

Forenklinga er radikal i § 6:

B: Dog tilkommer arverett ikke noen som ikke er født i rett nedstigende linje fra den sist regjerende konge eller dronning eller fra dennes bror eller søster, eller selv er dennes bror eller søster.
N: Arverett har likevel berre dei som ættar frå foreldra til den sist regjerande dronninga eller kongen.

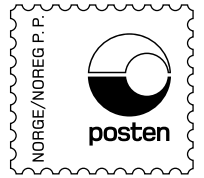
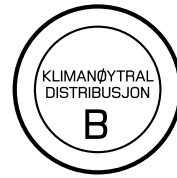
Delar av dei innfløkte paragrafane om valskipnaden er omskrivne. Dei to døma nedanfor er frå § 57 og § 59. Merk òg presiseringa av kva «forholdsmessighet» er.

B: Det antall stortingsrepresentanter som blir å velge, fastsettes til 169.
N: Det skal veljast 169 stortingsrepresentantar.

B: Utjevningsmandatene fordeles mellom de i utjevningen deltagende partier på grunnlag av forholdet mellom de sammenlagte stemmetall for de enkelte partier i hele riket i det øyemed å oppnå størst mulig forholdsmessighet partiene imellom.

N: Med sikte på best mogleg samsvar mellom røystetal og representasjon blir utjamningsmandata delte mellom dei partia som er med i utjamninga, på grunnlag av høvet mellom røystetala deira i heile riket.

Returadresse:
Språkrådet
Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

SPRÅKTIPS

FOR MÅLTROSTAR

Administrative ord i Grunnlova

Nedanfor er nokre tradisjonelle administrative nynorskord og -ordlag som er nytta i Grunnlova. Ikkje alt er obligatorisk, t.d. kan det òg heita *sikre* og *stemmerett*.

- bekle embeter → ha embete (òg vera i embete)
- beslutning → avgjerd, vedtak
- bestemmelser → føresegner
- være stemmeberettiget → ha røyserett
- myndighetene → styresmaktene
- overensstemmelse → samsvar
- rettigheter → rettar
- sikre → tryggje

Stundom må ein gjera meir enn å byta ut eitt ord:

- ferier av minst 14 dagers varighet → feriar på minst 14 dagar
- skal ha rett til å utøve beføyelser → får råderett
- et miljø som sikrer sunnhet → eit helsesamt miljø

DIKTET

SPROGLÆRE

1. Fire smaa Ord har jeg ofte seet: *Artiklerne* «en» og «et» og «den» og «det».
2. *Substantiv* (Nomen) er Navn paa en Ting: en «Skole», et «Huus», et «Skib» og en «Ring».
3. *Adjektiv* lærer os Nomenets Art, som: «stor» og «liden», «lodden» og «bart».
4. Istedetfor Nomen *Pronomenet* staaer: Johns Hoved, «hans» Næse, «min» Arm, «dit» Laar.
5. *Talordet* tæller Ting og Personer: «to» Heste, «tre» Faar, «ti» Mænd og «tolv» Koner.
6. At Nogenting skeer os *Verbet* skal sige: at «læse», at «skrive», at «synge», at «skrige».
7. Hvorledes den skeer har *Adverbet* forklart, om «ilde», om «vel», om «langsomt», om «snart».
8. Nominer føjes af *Bindeord* sammen, som: Børn «eller» Gamle, Asken «og» Flammen.
9. *Forordet* foran et Substantiv staaer, som: «gjennem» en Dør, «midti» et Skaar.
10. *Udraabsord* røber Følelsens Magt, som Kummerens «Ve!» og «Fy!» af Foragt.

Af ti *Taledele* da Sproget bestaaer.
Igjennem det Tanken af Sjelen udgaaer.

Henrik Wergeland

FOR BOKFINKER

Mye å stri med?

For en stund siden viste NRK en reportasje om forholdene på norske asylmottak, der det ble sagt at forholdene «strir med FN's barnekonvensjon».

Hvis man strir med en konvensjon, har man mye å stri med!

Stri med betyr nemlig «streve, slite med». «Hun har mye å stri med» kan bety at hun har stor arbeidsbyrde, mange problemer eller mye å passe på.

Stri(de) mot betyr «ikke harmonere med, ikke stemme med, være uforenlig med». Man kan også si «være i strid med»: Forholdene på asylmottaket er i strid med FN's barnekonvensjon.

I norsk har vi mange preposisjoner å stri med. Gal preposisjonsbruk strider mot all fornuft.

SPRÅKEGGET

Bidrag til denne spalten er verpet av skrivende mennesker i stat og presse.

Dette egget ble lagt i en overskrift i en av Norges største studentaviser: *Synder med målløven*

Ja, det er mangt å stå i med!

ORDKLEKKING

Alle er for gjenbruk, men det er flere lesere som syns det er ubehagelig å bli avslørt med feil dato og organisasjonsnavn på en «skreddersydd» presentasjon. Fenomenet må kunne kalles en liten *front(al)fadese*, *oppgulpsrøping* eller *blidt oppstøt*. Noen blir *skredderbrydd* over den *skredderspydde resentasjonen* [sic] og legger på *skreddersvøm*. Selve lysarket i det *spesialmistilpassede førredraget* kan kalles *røperop* eller *nekrofoil*. Og man kjenner seg *predatert* eller *transparent*.

Hva kaller vi fenomenet/følelsen når du oppdager at du har gjort en grov feil som det er for sent å rette opp? Et eksempel: Du har sendt et blad til trykk og oppdager for sent at det er en navnefeil i en av tekstene. Du vet at nå snart kommer bladet ut til leserne, magen knyter seg, og håret blir grått over natten. Skriv til stat@sprakradet.no og merk e-posten «Ordklekking».

STATSSPRÅK RETTAR

Sist kom vi i skade for å skrive Georg Sverdrup der det skulle stått Johan Sverdrup. Vi får skulde på 1814-effekten.

Språkrådet

www.sprakradet.no
Redaktør:
Torunn Reksten, stat@sprakradet.no

Abonnement og adresseendring:
bestilling@sprakradet.no
Utforming: Beate Syversen

Trykk: Zoom Grafisk Opplag: 17 500
Redaksjonen avslutta: 19.09.2014
ISSN 0805-164X